

V. Fed'

THE INTERACTION OF THE STRUCTURAL ELEMENTS OF CULTURAL CREATIVE BEING

In the article there is analyzed the problem of the definition of the structural elements of cultural creative being and it is also learned their interaction. In the view of the different schemes there is introduced the author's understanding of the models of interaction of the primary elements of cultural creative being (Man - Nature - Culture), in particular historic, modern and "productive". There is viewed on the scheme of interaction of the worldoutlooking paradigms and traditions, different types of activity and etc.

Key words: interaction, spiritual life, cultural creativity, being, world outlook/ Weltanschauung, activity.

© В. Федь

Надійшла до редакції 14.11.2011

УДК 241.111 (091)

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ У ВІТЧИЗНЯНІЙ ФІЛОСОФІЇ ТА РЕЛІГІЄЗНАВСТВІ

ЗОЯ ШВЕД,

*кандидат філософських наук, доцент кафедри релігієзнавства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Стаття присвячена з'ясуванню особливостей філософського розуміння свободи у вітчизняній науці. Встановлено, що специфіка інтерпретацій названого феномена тісно пов'язана з тими історичними обставинами, якими супроводжувався український процес етнорелігієгенезу.

Ключові слова: свобода, українська філософія, етнорелігієгенез, релігіологія (релігієзнавство).

Постановка проблеми та стан її вивчення. Вивчення наукових джерел, ознайомлення з наявними публікаціями та спостереження за щільністю потоків інформації, у яких розглядається питання персональної та громадянської свободи, засвідчує, що окреслена тема повсякчас знаходить своє місце в суспільній свідомості на різних її рівнях та в різних сферах. Для суспільства є важливим не просто декларувати гасла свободи, а на рівні, наприклад, філософської рефлексії, усвідомлювати сутність та зміст цього поняття, глибина якого може бути розкрита через різні теорії, що присвячені обраній проблематиці. Історія вітчизняної філософії засвідчує, що феномен свободи людини посідає тут провідне місце й осмислюється в різних площинах, у тому числі культурологічній, етичній, психологічній, політичній, релігієзнавчій. Можна стверджувати, що системний аналіз напрацювань сучасних українських філософів у галузі "фрідомології" дасть можливість релігієзнавчій науці поглибити власне розуміння феномена свободи в релігії як на теоретичному рівні філософії релігії, так і в практичній площині реалізації свободи в українському суспільстві з урахуванням тих прав, якими регламентується можливість особи вільно обирати способи задоволення власних духовних потреб.

Новизна дослідження полягає в тому, що вперше здійснюється системний аналіз тих сформульованих положень вітчизняних дослідників, які безпо-

середньо торкаються феномена свободи та включають в себе релігієзнавчу складову. Іншими словами, ідеться про визначення основних етапів розробки характеристики філософського осмислення свободи в українській філософії та релігієзнавстві.

Розробленість теми є надзвичайно ґрунтовною, адже тема свободи для українського суспільства була актуальною не тільки на теоретичному, але й на практичному (історичному) рівні. Зазначимо, що останні роботи в цій галузі вказують на поширення більш наукового вивчення проблеми, де вже не залишається місця для упереджених тверджень, зумовлених кон'юнктурними обставинами. В останні роки вийшла низка монографій та статей, у яких феномен свободи розглядається як явище соціальне й політичне, але в той самий час це ж явище вивчається в площині філософсько-антропологічних студій, що, у свою чергу, змушує авторів звертатися до аксіологічної проблематики. Це роботи Л. В. Губерського, В. Лубського, В. В. Ляха, В. С. Пазенко, К. Ю. Райди, В. М. Шаповала, Л. О. Шашкової [1].

Об'єктом дослідження виступає феномен свободи, а предметом є аналіз проблеми свободи в сучасних вітчизняних історико-філософських та релігієзнавчих контекстах.

Мета роботи - реконструкція процесу формування поняття свободи в історії філософії, а **завдання** - виокремлення особливостей розуміння "свободи" в

різні періоди розвитку вітчизняної філософської думки та її особливостей для поглиблення релігієзнавчих досліджень.

Методологічною основою дослідження є аналітичний метод, базований на порівняльній характеристиці провідних підходів у розумінні феномена "свободи", що є підставою для формування цілісного розуміння особливостей інтерпретації означеного феномена у вітчизняній філософії та релігієзнавстві.

Виклад основного матеріалу. Основою для формування сучасної вітчизняної традиції філософування були не тільки праці провідних західних мислителів, результати досліджень яких ставали підставою для створення окремих наукових шкіл та оформлення відповідних філософських напрямків, але й роботи українських та російських мислителів, які у власних роботах творчо опрацювали та змістовно збагачували вже наявні ідеї та концепції. В історії української філософії наближеність до реального життя людини надавала філософії можливість "говорити" до свого адресата мовою художнього слова, використовувати такий стиль, у якому максимально повно розкриваються здібності автора до вербалізації внутрішнього світу, промовляння інтуїтивно відчутих таємниць образно-символічним єднанням життя та слова (наприклад, Г. Сковорода, М. Гоголь, П. Куліш, Леся Українка; сучасні українські філософи В. Горський, О. Забужко, С. Кримський, М. Попович). Відшукування та з'ясування смислу є постійною метою, якої сягає авторська думка, здійснюючись у творчості. Але більш значущим аспектом смислотворчості виступає світ людських цінностей узагалі та цінностей морального змісту зокрема. У цьому аспекті відбувається, так би мовити, наближення, з одного боку, процесу виповнення смислом людського існування, а з іншого, об'ясування людського світу моральнісними цінностями. Як наслідок, людина, що постає духовною істотою, перебуває у світі певного кола моральних цінностей, які виявляються певними універсальними "зразками", до яких долучається людина.

Усвідомлення неоднозначності індивідуального буття призводить до розуміння того факту, що й саме Буття постає "недовизначеним" осередком розгортання історії. У цьому аспекті також має братися до уваги той факт, що культура, яка постає осередком людського світу, теж знаходиться за межами конкретно визначеної реальності. Виходить, що людина через усі складові самоусвідомлення одночасно прояснює для себе історичний та культурний світи, щодо яких вона постійно вчиняє вибір (тобто реалізуючи свободу), не стільки діючи, скільки визначаючи своє ставлення до них, що, у свою чергу, вимагає наявності вільного самовизначення самої особистості. "Слідами" перебування людини у світі культури можуть бути як створені нею нові смисли, так і вчинки, які були керовані тією чи іншою системою цінностей, відносно яких людина могла та вчиняла вільний вибір.

Важливим аспектом осягнення людської природи, на нашу думку, є феномен свободи, яка є "вгадуваною" ознакою самої суті людської мішливості. Людина, яка відчуває в собі здатність вільно обирати себе та свій шлях, може, згідно зі своєю природою, оновлено переживати та відчувати нібито добре відомі смисли. З огляду на це, усе виокремлене в людському світі як "інше" відносно самої

особистості прояснюється крізь призму "людиномірності", значущості цього світу для самої індивідуальності. Екзистенційно невичерпна, одвічно втаємничена, людина виступає джерелом невичерпності смислів для світу.

Наголосимо, що людські смисли існують чи то у внутрішньому емоційному досвіді людини (відчуття любові, турботи), чи як зовнішня, практична даність, що може ставати спільною для багатьох осіб. Якщо мова йде про етнонаціональну єдність, то ці витвори людського духу (смисли) постають об'єднуючим та зберігаючим чинником для самої спільноти [2]. Можливість максимальної реалізації творчого потенціалу нації залежить, зокрема, від індивідуальної здатності робити вільний, обдуманий та відповідальний вибір, що передуює вчинку.

Онтологічна проблематика набуває актуального "людиномірного" сенсу тільки з огляду на присутність людини у світі, адже саме таке розуміння буття, у якому людина постає носієм свідомості, якою усвідомлюється буття, а людство, що творить різнопланові форми духовності, віднаходить у явищах приховану сутність, значущу для людини. Здійснити себе людина спроможна через усвідомлення сенсу існування себе у світі людей, через одночасне визнання визначальної значущості "світу інших" як реальності, у якій усі постають як значущі, цінні суб'єктивності.

Слов'янська релігійна філософія, представлена творчістю М. Бердяєва, інтерпретувала свободу як укорінене в "безодні" Ніщо, джерело Творення. Вона (свобода) знаходиться потойбіч добра та зла [3] і в такому розумінні вже не постає як причина вчинку, а являє собою усвідомлення та самовдосконалення. Тобто, з'явившись на світ та ставши частиною буття, людина здобуває свободу як духовний початок або джерело, яке потрібно зреалізувати. Цей початок відкриває людину буттю з небуття, і носій свободи постає "безоднею в бутті" [4]. Згадаймо твердження В. Соловйова, який писав: "Унаслідок індивідуального розвитку виникає істинне суспільство, яке складається з вільних особистостей, Бог створив світ благим і настановив людині творити тільки добро. Це нібито закладене в глибинах її сутності. Але Бог водночас наділив людину також і свободою волі. Відтак добро вона творить за своєю природою, а зло є результатом її свобідної волі" [5].

Вітчизняні інтерпретації феномена свободи як духовної цінності посіли важливе місце в історії становлення означеного явища як предмета філософської рефлексії. Про актуальність проблеми особистості в українській філософії говорили й говорять більшість її представників. Вітчизняна дослідницька школа зосереджувалась у своїх студіях також на розумінні проблеми свободи та вільного вибору, адже свобода тісно пов'язана з антропологічною проблематикою. "Свобода завжди є свобода вибору індивідуальної позиції при зіткненні із власною долею", - писав В. Г. Табачковський. Двадцять століття засвідчило: необмеженість можливостей може спричинити втрату людиною своєї "людяності". А якщо свобода втрачає свій аксіологічний предикат, вона постає чужою для аксіологічної настанови, припиняє бути цінністю. Роботи відомих науковців, літераторів, істориків, які своєю творчістю засвідчили небайдужість до процесів, які відбувалися в Європі в цілому і, зокрема, в Радянському Союзі протягом минулого століття, містять у собі цінні розробки в

галузі "свободознавства" (фрідомології). Доля українського народу, яка на той час тісно поєднувалася з історією народів СРСР і залежала від політики Москви, катастрофічні події тих років залишили відбиток на свідомості і, до певної міри, зумовили властивості сучасного національного характеру, в тому числі в ментальних настановах щодо ідеї свободи. Не зупиняючись на розгляді самого цього феномена (ідеться про національний характер), зазначимо, що багато того, що видається нам неприродним для вільної людини сучасності, укорінене в минувшині національного буття. Надзвичайно цікавою з огляду на це видається робота, яку опублікував відомий математик та філософ Валентин Турчін "Інерція страху". У ній розглядаються етапи функціонування тоталітарного режиму, методи його впливу на громадян, форми існування та реалізації індивідуальної свободи, яка спирається не на декларовані, але недійсні права, а на власний індивідуальний потяг людини реалізувати себе як особистість, визначальною ознакою якої є "воля до свободи", прагнення інтелектуальної і духовної свободи, через яку відкриваються шляхи до майбутнього. Хоча в роботі йдеться про громадянські свободи, доречно було б узяти до уваги той узагальнюючий висновок щодо розуміння ролі свободи на шляху індивідуального вдосконалення. Цікавою видається така особливість ставлення українців до свободи, у якій остання не виключає, а, навпаки, конститує необхідність визнання прав та свобод оточуючих. Така настанова працює й у зворотному напрямку, тобто партнерські стосунки передбачають визнання і "моїх прав" з боку інших. Цитована за Стефаном Яворським приповідка: "Коли п'єш добре вино, не питай ніколи, звідки воно, а коли хтось порядна людина - не питай, хто її бог і де її батьківщина", демонструє нам надзвичайну толерантність, якою просякнутий світ духовної культури українства.

Проблема усвідомлення індивідуальної свободи на рівні філософської рефлексії постала приблизно у період реформаційно-гуманітарного руху (XVI-XVII ст.), що співпало, за визначенням деяких дослідників (В. Горського, К. Кислюка, В. Ярошовець) [6], із періодом формування національної свідомості. Ця теза може бути обґрунтована з огляду на те, що саме в цей період розуміння особистості інтерпретується в аспекті специфічної самостійної цінності, яка самим фактом свого існування проголошується унікальним створінням. Трагізм ситуації тут полягає в тому, що до початку XVII ст. більшість української еліти було втрачено. Обґрунтовуючи цю думку, О. Субтельний звертається до трактату Мелетія Смотрицького "Тренос, або плач за Святою Східною Церквою", у якому перераховуються представники найбільших та найславніших руських (українських) князівських родин. У 1610 році Смотрицький писав: "Де тепер безцінні діаманти православної корони, уславлені роди таких руських князів, як Слуцькі, Заславські, Збараські, Вишневецькі, Сангушки, Чорторійські, Пронські, Ружинські, Соломирецькі, Головчинські, Коропинські, Масальські, Горські, Соколинські, Лукомські, Пузини та інші, яким немає ліку? Де тепер ті, що оточували їх, благородні, славетні, відважні, сильні й давні дома руського народу, що на весь світ славилися престижем, могутністю й відвагою?" (Цит. за: [7]). Відповідь на це питання очевидна, всі вони змінили віру, а з часом і полонізувалися. Це, без перебільшення, загальму-

вало процес "самобутнього етнополітичного розвитку" і, як наслідок, призупинило формування національно свідомої громади, для якої питанням свободи приділялася б належна увага не тільки на рівні "кабінетних розмислів", але й на рівні повсякденної свідомості громадян.

У пізніші часи українська наука познайомилася з напрацюванням світової філософської думки в галузі обґрунтування ідей свободи та її інтерпретацій залежно, наприклад, від національних особливостей культури та релігії. У цьому плані цікавою постає філософія Памфіла Юркевича, який своїм життєвим шляхом засвідчив неоднозначність та легкість вибору для людини-науковця [8]. Він не вважав за можливе абсолютизувати здатності розуму, який нібито спроможний зробити буття "прозорим" для раціонального пізнання, коли дух не є тотожний свідомості, як це стверджував І. Кант. Людина може завдяки філософії пізнати життя духу, не обмежене лише раціональністю. Таким чином, якщо інтерпретувати феномен "справедливості" з урахуванням того факту, що це духовне явище, яким визначається здатність людини до вільного вибору, то для П. Юркевича це явище може бути пізнанням через ідею. Ця ідея є цілісністю, яка розкривається в присутності "духу" в дійсності, у культурі, у наявності "свободи" в реальному бутті. Будучи релігійним мислителем, П. Юркевич наголошував на тому, що пізнання через ідею має призвести людину до віри в Бога, віри в наявність душі та призначення людини. Наявність у творчості українського мислителя біблійного вчення наклало відбиток на його інтерпретації співвідношення позаприродного та природного в тому аспекті, що свобода може розумітися як ідея, обмежена наперед визначеною Волею, Законом [9]. З точки зору філософських устремлень у розумінні дійсності, за П. Юркевичем, філософія сама є залежною від Духу, який є основою реальності. Шукаючи в дійсності Дух, філософія, з одного боку, констатує, що саме в дійсності духовне розкриває свою присутність, а з іншого, він, тобто дух, виступає ідеєю, якою фундаментується саме існування. Для нашого дослідження це означає, що свобода, будучи дійсним виявом духовного, може бути пізнана філософією через свої вияви на рівні реалізації у світі дійсному, даному. Впливаючи на світ, ідея свободи обумовлює його певними закономірностями, наявність яких присутня в бутті у вигляді можливостей.

В іншій площині аналізує феномен свободи політична філософія, у якій це явище розглядається в контексті політичних перетворень. Відомий український мислитель Михайло Драгоманов, який традиційно вважався послідовником ідеї федералізму, спирався на ідеали анархізму [10] та стверджував, що рівноправність для всіх може бути основою для узгодження інтересів, а в аспекті свободи рівноправність є умовою для реалізації самої свободи. Об'єднання вільних людей має бути спрямованим на реалізацію спільних інтересів, і чим більшим ставатиме об'єднання, тим глобальніші цілі будуть реалізовані. У такий спосіб, на думку М. Драгоманова, можна захистити людську, індивідуальну свободу як найвищу цінність. Спираючись тільки на добровільні об'єднання, можна сподіватися, пише М. П. Драгоманов, що свобода буде захищеною від обмежень з боку і демократії, і монархії. Як бачимо, М. Драгоманов осмислював феномен свободи як

умову історичного прогресу, у якому здійснюються "загальнолюдські ідеали" [11]. З іншого боку, М. П. Драгоманов не заперечував можливості вільної реалізації особистості як на рівні наукових досліджень, так і у творчому здійсненні. І хоча він розумів розвиток людства як незворотний процес, усе ж таки він був обмеженим суто "прогресистськими ідеалами", у яких загальне може поглинути індивідуальне заради химерної мети "майбутнього щастя для всіх".

Для європейської філософії сучасності важливіми постають принципи "індивідуальних етичних культур", які сформувалися за досить унікальних обставин. Так, наприклад, М. Вебер уважав, що в першу чергу релігійні переконання визначили пріоритет особистості, "права людини", що безпосередньо пов'язано з розумінням свободи та використанням права на свободу особистості. М. Вебер достатньо вдало встановлює зв'язок між "індивідуальною дією, соціальним типом характером та суспільною структурою". У цьому плані цікавим видається спостереження німецького соціолога, яке дає підстави для виокремлення характерних особливостей у розумінні свободи в межах української та російської культур. Специфікою російської культури, на його думку, є давня сформульована ідея єдності "Самодержав'я, Церкви та Общини", вони історичні, у той час як ідея "свободи" має зовнішнє походження щодо загального спрямування російського культуротворення [12]. Іншими словами, у певних історичних обставинах ідея свободи не мала власної історії формування та осмислення, що, на нашу думку, не зовсім відповідає дійсності, адже, говорячи про "еволюцію" поняття свободи, варто брати до уваги не тільки його соціально-правничий аспект, але й ураховувати антропологічний та аксіологічний чинники, які повною мірою розкривалися в релігійній філософії.

Розуміння свободи також тісно пов'язане з феноменом відповідальності. Варто згадати, що аксіологічна категорія відповідальності була введена до вітчизняного наукового обігу в гуманітарних науках тільки в 1963 році, коли вже відбулися процеси над Ейхманом та стала загальновідомою викривальна промова Микити Хрущова. І хоча академічні інтерпретації свободи в її відношенні до відповідальності розпочалися тільки у ХХ столітті, джерела таких розвідок містяться в історико-філософській спадщині, зокрема, української гуманітарної думки. Звернення до витоків розв'язання тієї чи іншої проблеми дозволяє, за визначенням Г. Галілея, зазирнути до такої глибини людського духу, у якій розкривається розуміння причин, які є чимось більшим, ніж знання самих фактів. А для нас аналіз вітчизняного внеску в розробку проблеми свободи дозволить бодай частково зрозуміти особливості власних способів відкриття та розуміння людини в історії, культурі, національній незмі. Адже необхідність вивчення минулого, як писав В. О. Ключевський, спричинено тим, що знати його потрібно "не тому, що воно відійшло, а тому, що, відходячи, не зуміло забрати своїх наслідків".

Теоретичне та практичне значення дослідження дозволяє виокремити особливості розуміння феномена свободи у вітчизняній філософії, а також визначити специфічні характеристики тих інтерпретацій, які означені логікою розгортання філософських пошуків, зумовлених особливостями історичної минувшини.

Висновок

Констатуючи тісний зв'язок між вітчизняною філософією і тим загальним контекстом розвитку гуманітарної думки, яким супроводжувалася історія європейської філософії, зазначимо, що проблема свободи осмислювалася за достатньо специфічних умов, коли сам зміст свободи, а особливо форми її реалізації суттєво відрізнялися від подібних процесів у Європі. Водночас філософське осмислення свободи в Україні тісно пов'язується з історичними та політичними аспектами, що надає вивченню цього феномена більш прикладного характеру.

У перспективі подальших досліджень варто окремим дослідити вплив релігійного оточення на формування ідей та ідеалів свободи, що дасть можливість визначити міру впливу релігійних переконань та уподобань на творення сталих уявлень про свободу в її практичному вияві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість. Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. - К. : Знання України, 2002. - 580 с.; Свобода: Сучасні виміри та альтернативи / [В. В. Лях, В. С. Пазенко, К. Ю. Райда та ін.]. - К. : Український центр духовної культури, 2004. - 486 с.; Шаповал В. М. Трансцендентальні горизонти свободи / В. М. Шаповал. - К. : ПАРАПАН, 2010. - 312 с.; Подоляно Л. А. Вибір свободи і свобода вибору: діалектика і антиномії / Л. А. Подоляно // Мультиверсум : філософський альманах. - 2002. - № 27. - С. 140-147; Шашкова Л. О. Діалог науки і релігії в культурно-історичному контексті : [монографія] / Л. О. Шашкова. - К. : Грамота, 2008. - 328 с.
2. Левинас Э. Время и другой. Гуманизм другого человека / Э. Левинас. - М. : Высшая религиозно-философская школа, 1998. - 266 с.
3. Бердяев Н. А. О назначении человека. Опыт парадоксальной этики / Н. А. Бердяев // Путь в философию. Антология. - М., 2001. - С. 290.
4. Тульчинский Г. Л. Самозванство. Феноменология зла и метафизика свободы / Г. Л. Тульчинский. - СПб., 1996. - 412 с.
5. Соловьёв В. На пути к философии / В. Соловьёв // Собр. соч. : в 3-х томах. - М., 1999. - Т. 3. - С. 347.
6. Бичко А. К. Феномен української інтелігенції. Спроба екзистенційного дослідження / А. К. Бичко, І. В. Бичко. - Дрогобич, 1997. - 115 с.; Ярошевець В. І. Морально-гуманістичні параметри у світоглядному горизонті української філософії // Ярошевець В. І. Історія філософії / В. І. Ярошевець. - К. : Знання України, 2004. - С. 20-28.; Забужко О. С. Філософія української ідеї та європейський контекст / О. С. Забужко. - К. : Основи, 1993. - 126 с.
7. Грушевський М. Історія української літератури : в 6 т. / М. Грушевський ; [упорядник С. К. Росоветський]. - К. : Либідь, 1995. - Т. 5. - Кн. 2. - 256 с.
8. Тихолаз А. Г. Історичні уроки однієї суперечки (П. Юркевич проти М. Чернишевського) / В. Г. Тихолаз, І. О. Запорожець // Філософська і соціологічна думка. - 1992. - № 7. - С. 143.
9. Юркевич П. Д. Философские произведения / П. Д. Юркевич. - М., 1990. - С. 529-551.
10. Лисяк-Рудницький І. Драгоманов як політичний теоретик / І. Лисяк-Рудницький // Історичні есе : в 2 т. / [пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицака]. - К., 1994. - Т. 1. - С. 299-347.
11. Круглашов А. Драма інтелектуала: Політичні ідеї Михайла Драгоманова / А. Круглашов. - Чернівці, 2000. - 487 с.
12. Кустарев А. Вебер: "Все экономические тенденции ведут к возрастанию несвободы" / А. Кустарев // Знание - сила. - 1999. - № 2-3.

Z. Shwed

THE PROBLEM OF FREEDOM IN NATIVE PHILOSOPHY AND RELIGIOLOGY

The article studies the characteristics of the native philosophical understanding of freedom. Established: The specifics of interpretations of this phenomenon is closely related to those historical circumstances which accompanied the process of "ethno-religio-genesis" in Ukrainian.

Key words: freedom, Ukrainian philosophy, ethno-religio-genesis, Religiology (Knowledge of Religion).

© З. Швед

Надійшла до редакції 13.10.2011

УДК 177.6

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ЛЮБОВІ В КОНТЕКСТІ ХРИСТІЯНСТВА

ЛІЛІЯ ШИГІМАГІНА,

кандидат філософських наук, викладач кафедри філософії і політології
Донецького юридичного інституту МВС України

У статті автор розглядає феномен любові в контексті християнської філософської думки, а також з'ясовує поняття святості та її ролі у формуванні вищого морального ідеалу поведінки. Показано, що християнство, продовжуючи та розвиваючи античні традиції, зробило значний крок на шляху осягнення любові - цього складного феномена людського буття.

Ключові слова: християнство, любов, святість.

Постановка проблеми. Людина віддавна намагалась осягнути таємницю любові. Історія духовного розвитку людства свідчить, що для людини важливим є не стільки життя саме по собі (як біологічний процес), скільки його наповненість Любов'ю, її енергетичною сутністю. У жодній царині суспільних відносин не відбулося за останні десятиліття стільки радикальних змін, як у стосунках, заснованих на тому чи іншому виді любові. Уявлення про норму та патологію, прекрасне та потворне, сором та безсоромність зазнали суттєвої еволюції. Сучасне суспільство, озброєне сучасними технологіями, які претендують на роль функціональних еквівалентів природних процесів, виявилось рабом їхньої "всемогутності". Людина на підсвідомому рівні включається в глобальний технологічний процес, починаючи відчувати себе його органічною частиною. Тому загал формує поверхове ставлення до любові, народжуючи опосередкований, пересічний тип людини, яка зорієнтована на мінливі потреби, не здатна до напруженої душевної роботи і не прагне до істинної краси.

Проблема духовного розвитку сучасника, формування людяного в особі бентежить мільйони людей усієї земної кулі. Звідси постає необхідність усвідомлення любові як фундаментальної якості людського буття, цим пояснюється, чому саме це поняття посідає одне з провідних місць у філософському дискурсі. Попри те, що в наші дні у численних

текстах сучасної культури (особливо масової) любов часто зводиться до сексуальності, у поле дискурсу любові все більше інтегруються раніше заборошені або маргіналізовані теми.

Тема любові проявляється в різних історико-культурних контекстах і безпосередньо пов'язана з різноманітними уявленнями про людину, обумовленими етичними, релігійними, правовими нормами. Одночасно ця тема дуже актуальна в сучасному житті як для окремої людини, так і суспільства загалом. Коли особистісні орієнтири змінюються, набуває сили моральний нігілізм, втрачаються духовні цілі, людина, за висловом М. Бердяєва, шукає не сенсу життя, а тільки його благ.

У цих умовах стає важливим знову повернутися до осмислення межових обґрунтувань цього унікального соціального феномена, адже любов стає знову актуальною проблемою в сучасній культурі, яка вміщує аспекти постмодерну з його розмитими ціннісними координатами, коли феномен любові зводиться до біологізму або репродукується в найрізноманітніших формах і складає частину культурного осередку сучасної людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У гуманітарному знанні тема любові має багатовікову традицію: досліджується у філософії, теології, культурології, літературознавстві. Різноманітні та суперечливі дефініції феномена любові відображають її багатоаспектність.